

VALSTYBĖS SKOLOS RODIKLIŲ IR SKOLOS ĮTAKOS EKONOMIKAI TYRIMAS LIETUVOJE

Aida Barkauskaitė, Antanas Šimkus

Kauno technologijos universitetas, Ekonomikos ir verslo fakultetas

Įvadas

Valstybės skolinimasis tampa svarbiu aspektu, kai šalis susiduria su finansinių išteklių trūkumu. Skolinimasis padeda aprūpinti valstybę reikalingomis lėšomis ir sustiprinti šalies finansų sistemą. Nors yra argumentų prieš ir už valstybės skolinimąsi, tačiau šis finansinių išteklių pritraukimo būdas turi neabejotiną reikšmę besiskolinančiosios šalies ekonomikai. Valstybės skolinimasis potencialiai didina ateities kartų apmokestinimą, todėl priimant sprendimus, susijusius su valstybės skolinimusi, reikia objektyviai įvertinti būsimas pasekmes. Valstybės skolos ypatumus, jos naudą ir įtaką šalies ekonomikai nagrinėjo daugelis autorių: E. Buškevičiūtė (2008), F. M. Martin (2009), Ž. Karazijienė ir A. Sabonienė (2009), H. S. Rosen ir T. Gayer (2010), M. Kumar ir J. Woo (2010) bei kiti, tačiau mokslinės literatūros, nagrinėjančios valstybės skolos rodiklių kitimą ir jų įtaką Lietuvos ekonomikai, yra nedaug. Didėjančios valstybės skolų aptarnavimo išlaidos neišvengiamai sukelia didesnį šalies surenkamų pajamų poreikį, kuris tiek gyventojams, tiek verslo subjektams gali pasireikšti mokesčių didinimu ar kitais neigiamais veiksniais. Būtent todėl **aktuali** analizuoti Lietuvos valstybės skolos rodiklių kitimą ilgesniu laikotarpiu (2004–2013 m.), siekiant nustatyti kitimo tendencijas ir galimą valstybės skolos įtaką Lietuvos ekonomikai.

Tyrimo problema – kokią įtaką valstybės skolos kitimas daro ekonomikai ir kokios yra valstybės skolos rodiklių kitimo tendencijos Lietuvoje?

Tyrimo objektas – Lietuvos valstybės skola 2004–2013 m.

Straipsnio tikslas – nustatyti Lietuvos valstybės skolos rodiklių kitimo tendencijas ir skolos įtaką Lietuvos ekonomikai.

Straipsnio uždaviniai:

- Išanalizuoti teorinius valstybės skolinimosi aspektus.
- Nustatyti valstybės skolos rodiklių kitimo tendencijas Lietuvoje.
- Išnagrinėti valstybės skolos įtaką Lietuvos ekonomikai.

Tyrimo metodika

Tyrimui naudojami duomenys, kuriuos teikia Lietuvos statistikos departamentas (2015), valstybės

skolos rodikliai apskaičiuojami naudojantis valdžios sektoriaus skolos bei kitų rodiklių apimtimis. Pirmausia tyrime nagrinėjami teoriniai aspektai, susiję su skolos rodikliais, jų vertinimu, vėliau analizuojamas valstybės skolos rodiklių Lietuvoje kitimas 2004–2013 m., aptariamos priežastys, lėmusios pagrindinių skolos rodiklių kitimą. Skolos rodiklių analizė padeda nustatyti jų kitimo tendencijas, priežastis, lėmusias jų kitimą, leidžia atkreipti dėmesį į pagrindines valstybės problemas, susijusias su skolos rodikliais. Lietuvos valstybės skolos įtakos ekonomikai įvertinimas atliekamas remiantis kompiuterine programa „EViews 7“, kuria apskaičiuojami ir vertinami Lietuvos valstybės skolos ir šalies makroekonominių rodiklių 2004–2013 m. Pirsono koreliacijos koeficientai. Indėlių suma šioje analizėje atitinka Lietuvos banko (2014) teikiamus duomenis apie įmonių ir namų ūkių indėlių likučius metų pabaigoje. Analizės metu, nustatant t kriterijaus reikšmę, naudojamas 0,05 pasikliautinumo lygmuo. Tyrimas atliekamas naudojant 10 stebinių, todėl nustatyta kritinė t kriterijaus (reikšmingumo koeficiento) reikšmė $t_{0,025;8}$ lygi 2,306. Jei nustatytos tiesinės koreliacijos yra reikšmingos, teigiama, jog valstybės skola daro įtaką tam tikriems šalies ekonominiams rodikliams. **Tyrimo metodai:** sisteminė mokslinės literatūros analizė, koreliacinė analizė, lyginamoji ir grafinė analizės.

Teoriniai valstybės skolinimosi aspektai

Valstybės skolinimasis yra viena iš pagrindinių valstybės finansavimo pritraukimo formų. Sparčiai didėjant valstybių išlaidoms, kurių nepadengia pajamos, susidaręs deficitas dažniausiai dengiamas naudojant paskolas. V. Kazlauskienės (2012) teigimu, valstybės kreditas – tai finansinių santykių, susiklosčiusių tarp valstybės ir fizinių bei juridinių asmenų, visuma. Šiuose santykiuose valstybė dažniausiai atlieka skolininko vaidmenį, o gyventojai, įmonės, bankai – skolintojo. Nagrinėjant valstybės skolą, labai svarbu nustatyti jos atsiradimo priežastis, kitaip sakant, apibrėžti skolinimosi poreikį. Valstybės skolinimosi poreikis – tai valdžios sektoriaus išlaidų įstatymais ir Vyriausybės nutarimais įteisintas finansavimas skolintomis lėšomis (Levišauskaitė, Rūškys, 2003).

V. Aleknevičienė (2005) teigia, kad, esant biudžeto pertekliui, valstybė turi galimybę sumažinti savo

įsiskolinimus. Deficitinio biudžeto atveju, siekiant subalansuoti šalies biudžetą, gali būti didinama valstybės skola. Kaip teigiama Tarptautinio valiutos fondo ir Pasaulio banko skolos valdymo gairėse (2001), vertinant šalies išorinį pažeidžiamumą, naudingi yra valstybės skolos rodikliai. Svarbu palyginti valstybės skolos ir BVP kitimą, nes jei BVP didėja sparčiau nei valstybės įsipareigojimų palūkanų normos ir skola, tai padeda suformuoti papildomų biudžeto pajamų ir skatinti tolesnį ekonomikos augimą. Esant priešingai situacijai, valstybės skola gali stabdyti šalies socialinę ir ekonominę plėtrą.

K. Levišauskaitė ir G. Rūškys (2003) išskiria argumentus prieš valstybės skolinimąsi: tai naštos užkrovimas kitoms valstybės gyventojų kartoms, nes būtent joms teks mokėti palūkanas ir kitas aptarnavimo išlaidas didinant mokesčius, be to, valstybė gali bankrutuoti, jei bus priversta išmokėti visas valstybės skolas, todėl ji gali skolintis tik iki tam tikros ribos, nes atsiranda valstybės nemokumo pavojus. V. Naraškevičiūtė ir A. Lakštutienė (2007) išskiria dar vieną labai svarbų argumentą prieš skolos augimą. Galima teigti, kad didėjantis valstybės skolinimasis gali padidinti palūkanų normą, investicijų kainą ir paties skolinto kapitalo kaštus. O tokie pokyčiai mažina valstybės ilgalaikio augimo potencialą ir didina šalies skolos našta.

Valstybės skolos svarbą akcentuoja ir F. M. Martin (2009), pabrėždamas, kad visų išsivysčiusių valstybių vyriausybės turi skolų. Galima teigti, kad dažnai valstybės skolos apimtis yra reikšminga, lyginant ją su šalies BVP tendencijomis. Anot V. Kazlauskienės (2012), vertinant argumentus už valstybės skolinimąsi, būtina atsižvelgti į tai, ar valstybė skolinasi šalies viduje, ar užsienyje (skolintis užsienyje yra rizikingiau). Neigiamą įtaką ekonomikai daro ne pati skola, o mokamų palūkanų dydis. Ž. Karazijienė ir A. Sabonienė (2009) pabrėžia, jog finansų rinkose pastaruoju metu labai atidžiai stebimas valstybės biudžeto deficito dydis ir jo dinamika, nes šis rodiklis parodo, kiek Vyriausybei tam tikru metu reikia finansavimo ir kokiais tempais didėja valstybės skola.

Tačiau ne visi ekonomikos specialistai šalies skolinimąsi vidaus rinkoje vertina vienareikšmiškai teigiamai. R. Rudzki (2009) sutinka, kad valstybei skolinantis užsienio rinkose atitinkamai didėja šalies užsienio skola ir palūkanos, mokamos užsienio subjektams, tačiau akcentuoja, kad skolinimasis šalies viduje mažina pinigų išteklius, kurie galėtų būti panaudojami šalies verslui kredituoti. Ž. Štuopytės (2004) teigimu, skolinimosi vidaus ir užsienio rinkose variantai yra neišvengiamai susiję valstybės makroekonomikos politikos elementai. Autorė akcentuoja, jog užsienio skolos dydis turi būti palyginamas ne tik su šalies BVP, bet ir su eksporto apimtimi, nes eksporto galimybės apibrėžia skolos ir užsienio kapitalo rinkų ribas.

Kad ir kokie būtų argumentai už valstybės skolinimąsi ar prieš jos skolinimąsi, šis reikalingų valstybei lėšų pritraukimo būdas turi neabejotiną reikšmę besiskolinančiosios valstybės ekonominei situacijai. Anot E. Buškevičiūtės (2008), daugelis ekonomikos specialistų sutaria, kad, augant ekonomikai, kai kapitalas yra palyginti nedidelis, o investicijų galimybės ir jų grąža yra didesnės nei išsivysčiusiose šalyse, valstybės skolinimasis turėtų teigiamai veikti ekonomikos plėtrą. Tačiau, jei skolinamasi tik vartojimui ar trumpalaikiams projektams, skolinimasis gali nebūti naudingas ir neuždirbti pakankamai pajamų skolai gražinti ir aptarnauti. Ekonomistų D. W. Elmendorf ir N. G. Mankiw (1998) teigimu, jei Vyriausybė esamą biudžeto deficitą finansuotų lėšomis, gautomis iš padidintų mokesčių, šalyje padidėtų kainų augimo lygis. Anot Ž. Karazijienės (2011), ekonomikos teorijoje pabrėžiama, kad valstybės skolinimasis gali paskatinti ekonomikos augimą. Tačiau svarbu pabrėžti, jog egzistuoja rizika, kad valstybės skola gali tapti nepakeliama šalies biudžetui ir apsunkinti krašto ekonomikos vystymąsi. S. G. Cecchetti, M. Mohanty ir F. Zampolli (2011) atlikti tyrimai parodė, jog, valstybės skolai sudarant 85 proc. BVP, tolesnis skolos didėjimas gali daryti reikšmingą neigiamą poveikį šalies ekonomikos augimui. Tačiau T. Herndon, M. Ash ir R. Pollin (2013) teigia, kad kai valstybės skola sudaro daugiau nei 90 proc. BVP, tai lemia nuolatinį BVP augimo mažėjimą.

Literatūroje plačiai analizuojama valstybės skolinimosi įtaka krašto ekonomikai ateityje, ateities kartų gyvenimo kokybei. H. S. Rosen ir T. Gayer (2010) teigimu, valstybės skolą galima interpretuoti kaip ateities šalies mokesčių mokėtojų pinigų pervedimą dabartiniams Vyriausybės obligacijų savininkams. J. Čiburienės ir M. Povilaičio (2005) teigimu, egzistuoja „auksinė“ skolinimosi taisyklė, kad skolintis reikia tik išlaidoms, kurios ateityje generuos pajamas ir sudarys palankias sąlygas gražinti skolą.

L. Janulytė (2011) akcentuoja, jog aukštesnės ilgalaikės palūkanų normos yra įsiskolinimais finansuojamo biudžeto deficito pasekmė, dėl ko privataus sektoriaus investicijos gali būti išstumtos, o tokiu atveju mažėtų potencialus ekonomikos augimas. M. Kumar ir J. Woo (2010) teigimu, valstybės skola turi didelę įtaką šalies ekonomikai tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu. Skola, skirta deficito finansavimui, gali paskatinti bendrąją paklausą ir gamybos apimtį trumpuoju laikotarpiu, tačiau tokiu būdu išstumiamas kapitalas ir sumažinamas našumas ilgalaikėje perspektyvoje. Autoriai susistemino ir išskyrė keletą būdų, kaip didelė skola gali neigiamai paveikti ilgalaikį šalies augimą. Jų teigimu, išskiriami šie poveikiai: aukštesnė ilgalaikė palūkanų norma; didesni mokesčiai; infliacija; didesnis perspektyvų ir politikos neuztikrintumas; kraštutiniais atvejais – skolos krizė, sukelianti bankų arba valiutos krizes; didelis skolos

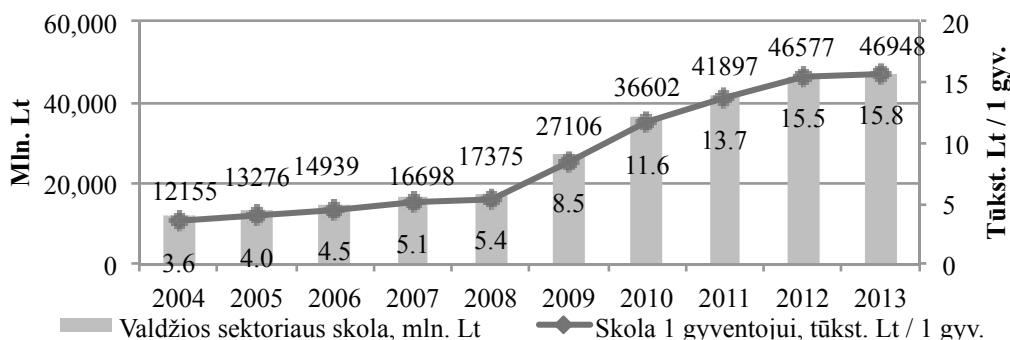
lygis gali suvaržyti galimybes apsaugoti fiskalinės politikos kryptis.

Apibendrinant galima teigti, jog esamas valstybės skolinimasis potencialiai didina ateities kartų apmokestinimą. Be to, galima pabrėžti, kad valstybės vidaus skola yra mažesnis finansinis krūvis ateities kartoms nei užsienio skola, nes palūkanų mokėjimai pasiskirsto tarp vidaus skolintojų ir skolininkų. Tačiau, siekiant aptarnauti ir padengti užsienio skolą, mokeskinės pajamos pervedamos į užsienio rinkas.

Todėl tik pakankamai spartus ekonomikos augimas sąlygotų gyvenimo lygio gerėjimą ir sudarytų palankesnes sąlygas laiku padengti skolas užsieniui.

Valstybės skolos rodiklių Lietuvoje analizė

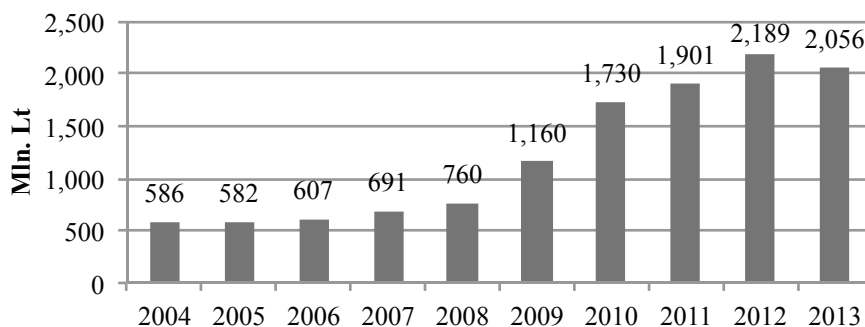
Valstybės skolos rodikliams apskaičiuoti naudojamos valdžios sektoriaus skolos ir kitų rodiklių apimtims (Lietuvos statistikos departamento duomenys, 2015). 1 paveiksle pateikiamas 2004–2013 m. Lietuvos valdžios sektoriaus skolos kitimas.

1 pav. Lietuvos valdžios sektoriaus skolos dinamika 2004–2013 m.

Kaip matyti, Lietuvos valstybės skola (valdžios sektoriaus skola) visu analizuojamu 2004–2013 m. laikotarpiu didėjo. Verta pabrėžti, kad 2004–2008 m. skolos augimo tempas buvo ženkliai mažesnis negu vėlesniu laikotarpiu – valdžios sektoriaus skola padidėjo nuo 12,15 mlrd. Lt 2004-aisiais iki 17,37 mlrd. Lt 2008-aisiais. Šią skolos didėjimo tendenciją galima vertinti neigiamai, nes Lietuvoje minėtu laikotarpiu buvo nustatytas ekonomikos augimas, tačiau valstybės skola vis tiek kasmet augo. 2009 m., labiausiai pasireiškus ekonominiam nuosmukiui, valstybės skola padidėjo beveik 10 mlrd. Lt per metus – iki 36,6 mlrd. Lt. Tokį ženklų pasikeitimą labiausiai lėmė prasta šalies ekonomikos situacija. 2010–2013 m., nepaisant to, kad šalies ekonomikos rodikliai rodė gerėjančią situaciją, valdžios sektoriaus skolos lygis ir toliau didėjo. 2013 m. valdžios sektoriaus skola sudarė net 46,94 mlrd. Lt. Lyginant su 2004 m., ši skola padidėjo beveik keturis kartus.

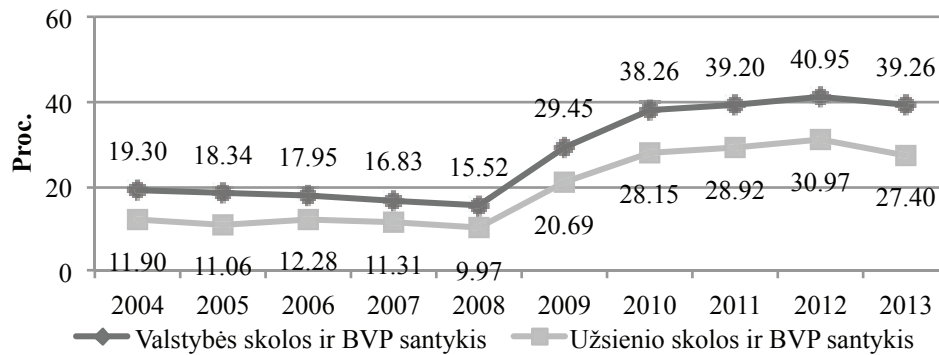
Lietuvos valdžios sektoriaus skolos vienam šalies gyventojui rodiklis 2004–2013 m. kito beveik proporcingai aptartam valstybės centrinės valdžios skolos lygiui. Tiesa, verta akcentuoti, kad šis rodiklis didėjo didesniu tempu, nes analizuojamu laikotarpiu kasmet mažėjo Lietuvos gyventojų skaičius. Tik iki 2008 m. valdžios skola vienam gyventojui neviršijo 6 tūkst. Lt, o nuo 2009 m. pasireiškė spartus šio rodiklio augimas. 2013 m. skola vienam gyventojui siekė beveik 16 tūkst. Lt. Nors visu 2004–2013 m. periodu buvo fiksuojama Lietuvos valstybės skolos didėjimo tendencija, galima pabrėžti, kad 2013 m. valdžios sektoriaus skolos augimo tempas sulėtėjo. Tai suteikia galimybę manyti, kad artimiausioje ateityje valstybės skolos augimas bus sustabdytas arba skolų lygis pradės mažėti. Tokią prognozę galima vertinti teigiamai. 2 paveiksle pateikiama Lietuvos sumokėtų palūkanų dinamika 2004–2013 m.

2 pav. Lietuvos valdžios sektoriaus sumokėtų palūkanų dinamika 2004–2013 m., mln. Lt

2006–2012 m. laikotarpiu pastebima aiški šio rodiklio didėjimo tendencija, kuri vertinama neigiamai. Didėjanti Lietuvos mokama palūkanų suma per metus neišvengiamai yra susijusi su vis didėjančiomis valstybės skolomis ir taip didina valstybės biudžeto surenkamų pajamų poreikį. Sumokėtos palūkanos 2006–2012 m. periodu padidėjo nuo 0,6 iki 2,2 mlrd. Lt per metus (t. y. 3,67 karto). 2004–2005 m. šalies mokamos palūkanos buvo gana stabi-

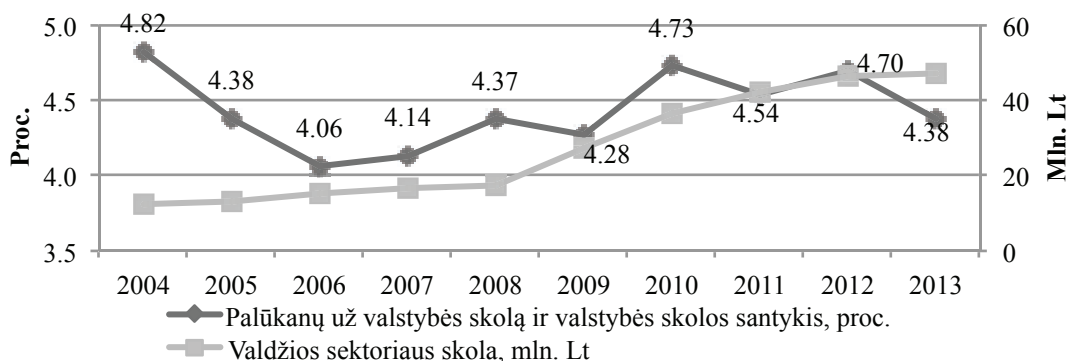
lios ir nesiekė 600 mln. Lt. Teigiamai galima vertinti 2013 m. sumažėjusią Lietuvos mokamą palūkanų sumą. Palūkanos 2013 m., lyginant su 2012 m., sumažėjo 6,1 proc. – iki 2,01 mlrd. Lt. Siekiant tiksliau ir objektyviau įvertinti Lietuvos valstybės skolą bei jos pokyčius 2004–2013 m. laikotarpiu, buvo apskaičiuoti santykiniai valstybės skolos rodikliai, kurie pateikiami 3–6 paveiksluose.

3 pav. Lietuvos valstybės skolos ir BVP bei užsienio skolos ir BVP santykio dinamika 2004–2013 m., proc.

Kaip matyti 3 paveiksle, pateiktų valstybės skolos rodiklių kitimas 2004–2013 m. nebuvo stabilus. Valstybės skolos ir BVP santykis per 2004–2008 m. laikotarpį sumažėjo 3,78 proc. punkto – iki 15,5 proc. Šie pokyčiai siejami su augančia šalies ekonomika. Nors šalies skolos lygis didėjo, BVP augimo tempas minėtu laikotarpiu buvo didesnis. 2009–2012 m. buvo fiksuojama šio rodiklio didėjimo tendencija – valstybės skolos ir BVP santykis minėtu laikotarpiu išaugo daugiau nei dvigubai – net 25,43 proc. punktais (iki 40,95 proc.). Pats didžiausias pokytis, kuriam daugiausia įtakos turėjo ekonominio nuosmukio pasekmės, buvo nustatytas 2009 m., kai rodiklis padidėjo beveik du kartus. 2013 m. skolos ir BVP santykis sumažėjo 1,69 proc. punkto, lyginant su praėjusiais metais – toks valstybės finansinio stabilumo pokytis vertinamas teigiamai. Užsienio skolos ir BVP santykis anali-

zuojamu laikotarpiu keitėsi panašia tendencija kaip ir visos skolos santykis su BVP. 2004–2008 m. laikotarpiu rodiklis svyravo apie 10–12 proc., 2009–2010 m. užfiksuotas spartus rodiklio augimas – iki 28 proc., 2011–2012 m. jis padidėjo nežymiai, o 2013 m. rodiklis sumažėjo 3,5 proc. punkto – iki 27,4 proc. Dar verta pabrėžti, kad 2004–2008 m. laikotarpiu skirtumas tarp pateiktų rodiklių buvo mažesnis ir siekė 5,5–8 proc. punktus, o 2009–2013 m. periodu šis skirtumas padidėjo. Iš to galima daryti išvadą, jog pastaruju laikotarpiu padidėjo Lietuvos valstybės skolinosi vidaus rinkoje įtaka bendroje skolos struktūroje. Analizuojant Lietuvos mokamų palūkanų ir valstybės skolos santykio kitimą, galima teigti, kad skolos kaina analizuojamu laikotarpiu buvo gana stabili ir svyravo nuo 4 proc. iki 5 proc. (žr. 4 pav.).

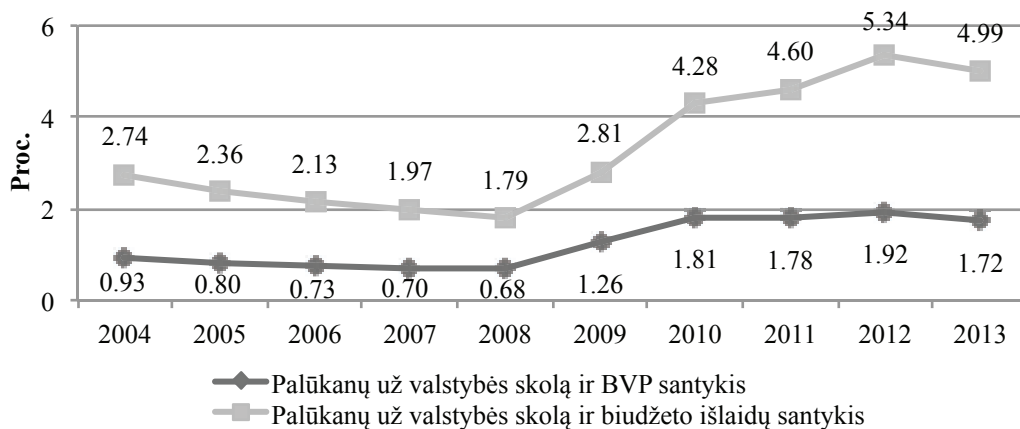
4 pav. Palūkanų ir valstybės skolos santykio bei valstybės skolos dinamika 2004–2013 m.

Didžiausia skolos kaina buvo užfiksuota 2004 m., o mažiausia – 2006 m. Vidutinis palūkanų

už valstybės skolą ir valstybės skolos santykis siekė 4,44 proc. Iš pateiktų rodiklių dinamikos galima

spręsti, kad jų tarpusavyje nesieja tiesioginė priklausomybė, nes, atskirais laikotarpiais didėjant skolai, skolos kaina mažėjo. Todėl galima daryti išvadą, kad palūkanų už valstybės skolą ir valstybės skolos santykis labiau priklauso ne nuo absoliutaus valstybės

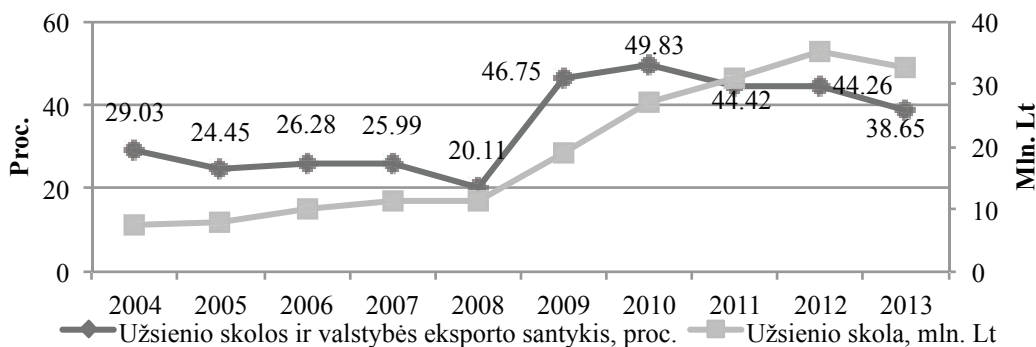
skolos dydžio kitimo, bet nuo kitų veiksnių (valstybės skolos valdymo, skolinimosi politikos, šaltinių, situacijos šalyje ir kt.). 5 paveikslas iliustruoja palūkanų santykio su šalies BVP ir biudžeto išlaidomis dinamiką.

5 pav. Palūkanų santykio su šalies BVP ir biudžeto išlaidomis dinamika 2004–2013 m., proc.

Palūkanų už valstybės skolą santykio su šalies BVP ir biudžeto išlaidomis dinamika 2004–2013 m. laikotarpiu buvo stabilesnė, lyginant su palūkanų ir valstybės skolos santykio kitimu (žr. 3 pav.). Tiesa, vėl galima išskirti rodiklių kitimo tendencijas į keletą laikotarpių. 2004–2008 m. periodu mažėjo abu pateikti rodikliai: palūkanų ir biudžeto išlaidų santykis (skolos našta) sumažėjo 0,95 proc. punkto – iki 1,79 proc., o palūkanų ir BVP santykis sumažėjo 0,25 proc. punk-

to – iki 0,68 proc. Patys didžiausi rodiklių padidėjimai buvo nustatyti 2009–2010 m., kai jie atitinkamai išaugo daugiau nei du kartus – iki 4,28 proc. ir 1,81 proc. 2011–2013 m. periodu analizuojamų rodiklių pokyčiai buvo mažesni ir nesiekė 1 proc. punkto. 2013 m. skolos palūkanų dalis BVP sudarė 1,7 proc., o skolos našta – beveik 5 proc. Užsienio skolos ir jos santykio su eksportu kitimas 2004–2013 m. laikotarpiu pateikiamas 6 paveiksle.

6 pav. Užsienio skolos ir jos santykio su eksportu dinamika 2004–2013 m.

Užsienio skolos ir šalies eksporto santykis 2004–2013 m. keitėsi nestabiliai. 2004–2008 m. laikotarpiu rodiklis svyravo apie 20–29 proc. Didžiausias santykio pokytis buvo nustatytas 2009 m., labiausiai pasireiškus ekonominio nuosmukio pasekmėms – rodiklis dėl ženklių užsienio skolos ir eksporto apimčių pasikeitimų padidėjo daugiau nei du kartus – iki 46,75 proc. Nors 2010 m. Lietuvos užsienio skolos ir eksporto santykis padidėjo dar 3 proc. punktais, 2011–2013 m. pastebima rodiklio mažėjimo tendencija, kuri vertinama teigiamai. Paskutiniaisiais metais (2013 m.) užsienio skolos ir šalies eksporto santykis

nesiekė 40 proc. Pabrėžtina, jog šio rodiklio mažėjimui didesnę įtaką turėjo ne užsienio skolos mažėjimas, bet šalies eksporto apimtys augimas.

Dauguma apskaičiuotų valstybės skolos rodiklių – sumokėtos palūkanos, valstybės skolos ir BVP santykis, mokamų palūkanų ir biudžeto išlaidų santykis ir kt. – analizuojamu laikotarpiu didėjo: valstybės skolos ir BVP santykis padidėjo daugiau nei du kartus. Tiesa, galima akcentuoti, kad 2013 m. pastebėta valstybės skolos santykinių rodiklių dinamikos mažėjimo tendencija, nes, lyginant situaciją su praėjusiais metais, rodiklių reikšmės neženkliai sumažėjo.

Lietuvos valstybės skolos įtakos ekonomikai tyrimas

Lietuvos valstybės skolos įtakos ekonomikai tyrimas atliekamas vertinant tiesinę koreliaciją tarp

valstybės skolos ir šalies ekonomikos rodiklių. Apskaičiuoti koreliacijos koeficientai tarp valstybės skolos ir ekonomikos rodiklių bei šių koeficientų reikšmingumas pateikti lentelėje.

Lentelė. *Tiesinė koreliacija tarp Lietuvos valstybės skolos ir šalies ekonomikos rodiklių*

	Lietuvos BVP	Infliacijos lygis	Nedarbo lygis	Indėlių suma
Lietuvos valstybės skola (koreliacija)	0.737543	-0.317129	0.695989	0.779137
Reikšmingumo koeficientas (t)	3.089123	-0.945794	2.741520	3.515546

Iš lentelės matyti, kad tarp Lietuvos valstybės skolos ir BVP nustatyta stipri teigiama tiesinė koreliacija (0,738). Kadangi šio koeficiento reikšmė viršija kritinę reikšmę (3,089 > 2,306), galima teigti, jog kriterijus yra reikšminis ir priklausomybė tarp minėtų kintamųjų nėra atsitiktinė. Nagrinėjant indėlių sumos ir valstybės skolos tarpusavio priklausomybę, galima pabrėžti, kad tarp jų taip pat egzistuoja stipri teigiama tiesinė koreliacija (0,779). Reikšmingumo koeficientas didesnis už kritinę reikšmę (3,516 > 2,306), todėl daroma išvada, kad kriterijus taip pat yra reikšminis. Tarp nedarbo lygio ir valstybės skolos nustatyta vidutinė teigiama tiesinė koreliacija (0,696). Tiesa, galima pabrėžti, kad iki stiprios tiesinės koreliacijos šiuo atveju trūksta labai nedaug (0,004), todėl tarpusavio priklausomybę tarp nedarbo lygio ir valstybės skolos taip pat galima laikyti stipria. Kadangi šio koeficiento reikšmė viršija kritinę reikšmę (2,742 > 2,306), galima teigti, kad kriterijus yra reikšminis. Tarp infliacijos lygio ir valstybės skolos nustatyta silpna neigiama tiesinė koreliacija (-0,317). Tačiau, kadangi reikšmingumo koeficientas yra mažesnis už kritinę reikšmę (-0,946 < 2,306), galima teigti, kad nustatytas koreliacijos koeficientas nėra reikšminis.

Atlikta koreliacinė analizė parodė, jog tarp Lietuvos valstybės skolos ir šalies BVP, nedarbo lygio ir indėlių sumos egzistuoja stipri teigiama tiesinė koreliacija, siekianti apie 0,7; tarp Lietuvos valstybės skolos ir infliacijos lygio reikšminė koreliacija nebuvo nustatyta.

Išvados

Skolų apimtį augimas yra neišvengiamai susijęs su didesniais kaštais, kas potencialiai didina gyventojų apmokestinimą ateityje. Valstybei sprendžiant, kokią valstybės skolą pasirinkti, labai svarbu nuspręsti, iš kokių – vidaus ar užsienio – rinkų bus pritraukti ištekliai. Svarbu nustatyti ir valstybės skolinimosi terminą: tinkamiausiu laikotarpiu galima laikyti tą, kuriam pasiskolinus reikia mokėti mažiausią palūkanų normą. Tačiau bet kuriuo atveju valstybės skola neabejotinai turi įtakos besiskolinančiosios šalies ekonomikai.

Nagrinėjant valstybės skolos rodiklius Lietuvoje nustatyta, jog dauguma rodiklių: valstybės skolos ir

BVP santykis, sumokėtos palūkanos, mokamų palūkanų ir biudžeto išlaidų santykis ir kt., 2004–2012 m. laikotarpiu turėjo tendenciją didėti, o valstybės skolos ir BVP santykis padidėjo daugiau negu du kartus. Tačiau paskutiniiais nagrinėjamais metais (2013 m.) valstybės skolos rodikliai Lietuvoje turėjo tendenciją mažėti (rodiklių reikšmės sumažėjo santykinai neženkliai), lyginant su 2012 m. reikšmėmis.

Lietuvos valstybės skolos įtaka ekonomikai yra gana ženkli, tarp valstybės skolos ir šalies BVP, nedarbo lygio ir indėlių sumos buvo nustatytos stiprios reikšminės teigiamos koreliacijos, tačiau tarp valstybės skolos ir infliacijos lygio Lietuvoje statistškai reikšmingos tiesinės koreliacijos nerasta. Suvokiant valstybės skolos svarbą, priimant sprendimus, susijusius su valstybės skolinimosi, reikia atidžiai įvertinti ir tai, kokią įtaką šie sprendimai gali padaryti visos šalies ekonomikai ir gyventojams.

Literatūra

1. Aleknevičienė V., 2005, *Finansai ir kreditas*. Vilnius: Enciklopedija.
2. Buškevičiūtė E., 2008, *Viešieji finansai*. Kaunas: Technologija.
3. Cecchetti S. G., Mohanty M., Zampolli F., 2011, The real effects of debt. Bank for International Settlements, *Monetary and Economic Department, Working Papers*. No. 352. P. 1–33.
4. Čiburienė J., Povilaitis M., 2005, Valstybės skolos poveikis ekonomikai. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Nr. 33. P. 23–36.
5. Elmendorf D. W., Mankiw N. G., 1998, Government Debt. NBER Working Paper. No. w6470. P. 1–94.
6. Herndon T., Ash M., Pollin R., 2013, Does High Public Debt Consistently Stifle Economic Growth? A Critique of Reinhart and Rogoff. Political Economy Research Institute, Working paper series. No. 322. P. 1–25.
7. Janulytė L., 2011, Valstybės skolos poveikio ekonomikai principai. *Contemporary Issues in Business, Management and Education '2011*. Nr. 10. P. 123–133.
8. Karazijienė Ž., 2011, Valstybės skolos dydžio prognozavimo galimybės. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 16. P. 527–534.
9. Karazijienė Ž., Sabonienė A., 2009, Valstybės skolos struktūra ir valstybės skolinimosi įtaka Lietuvos ekonomikai. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 14. P. 271–279.
10. Kazlauskienė V., 2012, *Finansai*. Kaunas: Technologija.

11. Kumar M., Woo J., 2010, Public Debt and Growth. IMF Working Paper 10/174. Washington: International Monetary Fund. P. 1–46.
12. Levišauskaitė K., Rūškys G., 2003, *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
13. Lietuvos bankas, 2014, Oficialus LR centrinio banko tinklalapis. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/statistika>.
14. Lietuvos statistikos departamentas, 2015, Oficialiosios statistikos portalas. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/>.
15. Martin F. M., 2009, A positive theory of government debt. *Review of Economic Dynamics*. No. 12. P. 608–631.
16. Naraškevičiūtė V., Lakštutienė A., 2007, *Valstybės finansai*. Kaunas: Technologija.
17. Rosen H. S., Gayer T., 2010, *Public Finance*. Singapore: McGraw Hill.
18. Rudzkiš R., 2009, Valstybės skola: atiduoti palūkanas ar nusiurbti vidaus kapitalą? Prieiga per internetą: <http://www.balsas.lt/naujiena/314847/valstybes-skola-atiduoti-palukanas-ar-nusiurbti-vida-us-kapitala>.
19. Štuopytė Ž., 2004, *Valstybės skolinimosi poveikio verslo aplinkai prognozavimas*. Kaunas: Technologija.
20. Tarptautinio valiutos fondo ir Pasaulio banko skolos valdymo gairės, 2001. Prieiga per internetą: <http://www.imf.org/external/np/mae/pdebt/2000/eng/guide.pdf>.

Summary

RESEARCH INTO PUBLIC DEBT INDICATORS AND DEBT EFFECTS ON LITHUANIA'S ECONOMY

A. Barkauskaitė, A. Šimkus

Government borrowing is inevitable when a country faces a lack of financial resources. The characteristics of public debt, its advantage and impact on a country's economy have been analyzed by such researchers as Buškevičiūtė, (2008), Martin (2009), Karazijienė & Sabonienė (2009), Rosen & Gayer (2010), Kumar & Woo (2010) but scientific literature on changes in public debt indicators and their impact on Lithuania's economy have been lacking. The rising costs of servicing public debt inevitably means that a country will have to collect bigger revenues and impose higher taxes for both, individuals and entities. The aim of this research is to identify trends in public debt and the impact of debt indicators on Lithuania's economy. Research methodology: scientific literature overview, comparative analysis, graphical data analysis.

The research showed that although economic indicators for Lithuania improved during 2010-2013, its public debt continued to rise. During 2006-2012 interest rate also showed a growth tendency. The situation changed in 2013 when interest rate reduced by 6.1%. Most of public debt indicators such as interest rate, the debt-to-GDP ratio, budget expenditure, etc. improved during the analyzed period, the debt-to-GDP ratio, for example, increased more than two times. It should be noted that in 2013 public debt indicators showed a downward tendency compared to the previous year and public debt slightly decreased. Analysis shows that government can make a significant impact on a country's economy, a strong positive correlation was identified between public debt and GDP, the unemployment rate and deposited amounts but no statistically significant linear correlation was identified between public debt and the inflation rate. A country's government should understand the significance of public debt and carefully assess its impact on a country's economy and population when taking a decision to borrow.

Keywords: public debt, public debt indicators, impact on the economy.

Santrauka

VALSTYBĖS SKOLOS RODIKLIŲ IR SKOLOS ĮTAKOS EKONOMIKAI TYRIMAS LIETUVOJE

A. Barkauskaitė, A. Šimkus

Valstybės skolinimasis tampa svarbiu aspektu, kai šalis susiduria su finansinių išteklių trūkumu. Valstybės skolos ypatumus, jos naudą ir įtaką šalies ekonomikai nagrinėjo daugelis autorių: E. Buškevičiūtė, (2008), F. M. Martin (2009), Ž. Karazijienė ir A. Sabonienė (2009), H. S. Rosen ir T. Gayer (2010), M. Kumar bei J. Woo (2010) ir kiti, tačiau mokslinės literatūros, nagrinėjančios valstybės skolos rodiklių kitimą ir jų įtaką Lietuvos ekonomikai, yra nedaug. Didėjančios išlaidos valstybės skolų aptarnavimui neišvengiamai sukelia didesnį šalies surenkamų pajamų poreikį, kuris tiek gyventojams, tiek

verslo subjektams gali pasireikšti mokesčių didinimu ar kitais neigiamais ekonominiais veiksniais. **Stripsnio tikslas** – nustatyti Lietuvos valstybės skolos rodiklių kitimo tendencijas ir skolos įtaką Lietuvos ekonomikai. **Tyrimo metodai:** sisteminė mokslinės literatūros analizė, koreliacinė analizė, lyginamoji ir grafinė analizės.

Lietuvos valdžios sektoriaus sumokėtų palūkanų apimtys 2006–2012 m. turėjo tendenciją augti. Teigiamai galima vertinti tik 2013 m., kai sumokėtų palūkanų apimtys Lietuvoje sumažėjo 6,1 proc. Didžioji dalis apskaičiuotų valstybės skolos rodiklių – sumokėtos palūkanos, valstybės skolos ir BVP santykis, biudžeto išlaidų santykis ir kt. – per nagrinėjamą laikotarpį išaugo, o valstybės skolos ir BVP santykis padidėjo daugiau nei du kartus. Tačiau paskutiniams nagrinėjamiems 2013 m. valstybės skolos rodikliai Lietuvoje turėjo tendenciją mažėti, lyginant su 2012 m. duomenimis. Lietuvos valstybės skolos įtakos ekonomikai tyrimas parodė, jog nustatyta reikšminga koreliacija tarp valstybės skolos ir šalies BVP, tarp nedarbo lygio ir indėlių sumos buvo nustatyta stipri teigiama koreliacija. Tačiau tarp valstybės skolos ir infliacijos statistiškai reikšmingo tiesinio ryšio nebuvo rasta. Suvokiant valstybės skolos svarbą, priimant sprendimus, susijusius su valstybės skolinimusi, reikia atidžiai įvertinti ir tai, kokią įtaką šie sprendimai gali padaryti visos šalies ekonomikai ir gyventojams.

Prasminiai žodžiai: valstybės skola, valstybės skolos rodikliai, įtaka ekonomikai.

Įteikta 2015-06-22

Priimta 2015-10-21